

UOT 94 (479.24)**XII-XIII ƏSRLƏRDƏ ŞİRVANŞAHLAR DÖVLƏTİ ƏRAZİSİNDƏ
ELM, MƏDƏNİYYƏT VƏ İNCƏSƏNƏT****Səadət C.ƏLƏKBƏROVA ***

XII-XIII əsrlər Azərbaycan tarixində memarlığın, ədəbiyyatın, incəsənətin, dövlətçiliyin inkişafının qızıl dövrü hesab edilir. Məqalədə göstərilən zaman kəsiyində artıq mövcud olan Şirvanşahlar dövləti ərazisində memarlığın, elmin, mədəniyyətin və incəsənətin inkişafı araşdırılmışdır. Azərbaycandakı, paytaxt Şamaxı şəhərində, Abşeronda, eləcə də “İçərişəhər” Qoruğu Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu ərazisindəki dünya, ölkə və yerli əhəmiyyətli abidələrin, dünya ölkələrinə səpələnmiş maddi-mədəniyyət nümunələrinin, əlyazma və s. haqqında ən son tədqiqatın nəticələri şərh edilmişdir.

Açar sözlər: Şirvanşahlar dövləti, kitabxana, memarlıq, elm, tətbiqi-sənət

Giriş. Azərbaycan tarixinin qızıl dövrü kimi tanınmış XII-XIII əsrlərdə Cənubi Qafqazda Atabəylər, Şirvanşahlar kimi dövlətlər artıq mövcud idi. Sərhədlər daxilində öz təsərrüfatını, ticarətini, sənətkarlığını inkişaf etdirən, eləcə də nizamlı ordusu, donanması, qala-istehkamları ilə xalqını, dövlətini qorumaq iqtidarında olan bu dövlətlərin ərazisində mədəniyyət, elm və ədəbiyyat da ən yüksək zirvədə idi.

XII əsrdə Azərbaycandan dünyaya yayılmağa başlamış mədəniyyət, artıq xalqımızın XXI əsrdə dünyada ən yüksək mədəniyyətə, ədəbiyyata, mənəviyyata sahib olacaq, qalib bir xalq kimi tanınmasının nişanəsi idi. Yüzdə yüz ərzində bu mədəniyyət şeir, qəzəl, divan, musiqi, elm, (tibb, fəlsəfə, hüquq, riyaziyyat, astronomiya) memarlıq, tətbiqi-sənət, xalçaçılıq, kitabçılıq və onlarla yaradıcılıq və sənətkarlıq nümunələri şəklində minlərlə nüsxələrdə dünyanın dörd bir tərəfinə yayılmışdır. Yayıldıqca da, yeni mədəniyyət, yeni düşüncə, yeni maraq formalaşdırmışdır.

XI əsrdən başlayaraq Şirvanşahların həyatında, siyasi sahədə canlanma baş vermiş, XII əsrdə isə dövlət artıq hərtərəfli çiçəklənmə dövrünü ya-

* “İçərişəhər” Muzey Mərkəzinin elmi katibi; seadet.elekberova@icherisheher.gov.az; ORCID ID: 0009-0006-1941-140X

şamışdı. Məsud ibn Namdar II Fəribürzün (1200-1204) hakimiyyəti dövründə Şirvandan çiçəklənən bir diyar kimi bəhs edirdi. Onun torpaqlarına göylərin belə həsəd apardığını, o dövrün təhsilli adamlarına göstərilən qayğı və himayəni tərifləyirdi.

Şirvanda elm və mədəniyyət. XIX əsr mütəfəkkiri, Azərbaycanın ilk tarixşünas alimi A.Bakıxanov “Gülüstani-İrəm” əsərində bu zaman kəsiyində bütün Şərqdə tanınmış Şeyx Əbuabdullah Bakuyi, Xaqani Şirvani, Məhsəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi, Əcəmi Naxçıvani, Fələki Şirvani, Seyid Zülfüqar Şirvani, Əbusəid Abdal Bakuyi və s. dahi şəxsiyyətlərin adını çəkmiş, onlar haqqında məlumat vermişdir.

XI əsrdə Şirvanşahlar dövlətinin paytaxtı olmuş Şamaxının Məlhəm kəndində Kafidəddin Ömər Şirvani tərəfindən müsəlman Şərbində ilk dəfə “Dar əl-ədəb” – müasir dildə desək - Elmlər Akademiyası yaradılmışdı. Zəngin kitabxanası olmuş akademiya tıbb, anatomiya, əczaçılıq elmləri ilə yanaşı, riyaziyyat, məntiq, ilahiyyat, astronomiya və sair fənlər də tədris olunurdu. Burada fəaliyyət göstərən astronom alim Fəridəddin Şirvani (?-1146) ilk dəfə olaraq ulduzların hərəkətini açıqlayan cədvəli tərtib edərək təmməlamışdı [1. 55-56].

XII əsr şeirində istər sarayda, istərsə də sadə xalqın arasında həqiqəti deyən, bunu şeir və qəsidələrində məharətlə əks etdirən dahi söz cahangirlərindən biri Xaqani Şirvani (1126-1199) idi. O, Şirvanşah III Mənuçöhr ibn I Əfiriduna (1120-1160) həsr etdiyi şeirində onu xeyirxah, dərin ağıl və kamala sahib insan, adil və böyük səxavət sahibi bir hökmdar olaraq tərənnüm edir, eyni zamanda pəhləvan cüssəli, qoçaq və igid sultan olduğunu da vəsf edirdi:

*O elə bir padşahdır, mələk tək şüarı var,
Əməldə bir mələkdir, döyüşdə aslandır o,
Turani fəth eyləyən Rüstəmi-dastandır o. [2, 131]*

Xaqani əsərlərində Şirvan ölkəsində şeirin, musiqinin sənətin inkişafını, bu sahələrə olan sevgi və hörməti də göstərir. Xaqaninin əsərlərində dəfələrlə “kitabxana”, “kitab” sözlərinin xüsusi olaraq vurğulanması heç də təsadüfi deyildir. Saray ziyafətlərində çalınmış cəng, tütək, dəf, bərbət, rübab kimi musiqi alətlərinin adını deməklə yanaşı, həm də onların quruluşunu da açıqlamaqla yüzillər sonrakı nəsillərə çatdıra bilmişdir:

*Bərbət düşüb cansız qalar, bir ölçüdə dörd rükn var,
Bir boydadır səkkiz damar, Zöhrəylə Mizan onda gör!
Bir körpə zəncidir tütək, on dayəsi var ağ, qəşəng,
Doqquz gözüysə şux-şəng, yüz gözə heyran, onda gör! [2, 138].*

Bərbət simli bir musiqi aləti olub səkkiz simdən, dörd rükndən, yəni bərbə-

tin üstündəki dörd parlaq düymədən ibarət olmasına işarə edilir. Tütək isə balaca və qaradır; üstündə on barmaq hərəkətdədir, “doqquz göz” - tütəyin doqquz dəliyi, “yüz göz”sə tütəyin gözəl səsinə uyub, mat-mat baxan adamları bildirir [2, 605].

Bəhs edilən dövrün ən tanınmış dühası Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”si, ora daxil olmuş “Leyli və Məcnun” poeması idi. Şirvanşah I Axsitanın sifarişi ilə yazılmış poemada şirvanşah tərif edilmiş, onun elmə, biliyə rəğbəti, ordusu, ədaləti, səxavəti tərif edilmişdir:

Ey dünya xaqanı, böyük padişah!

Şöhrətin tutmuşdur bütün mahalı,

Dinin və dövlətin sənə cəlalı.

Şahların tacısan, Əbülmüzəffər

Yeddi məmləkətə sən oldun zivər.

Yalnız Şirvan deyil, dünya şahısan” deyirdi [3, 38].

Nizami Gəncəvinin və Dünyanın, demək olar ki, bütün dillərinə tərcümə edilmiş, minlərlə üzü köçürülmüş “Leyli və Məcnun”un ilk nüsxəsi də məhz Şirvanşahlar saray kitabxanası üçün hazırlanmış, nəfis miniatürlə bəzədilmiş əlyazma şəklində olmuşdur. Sankt-Peterburq Dövlət Universitetinin kitabxanasında Nizami Gəncəvinin çox nəfis tərtibatlı “Xəmsə”nin əlyazması saxlanılır. Bu əlyazmanın XIII əsrdə - Nizaminin yaşadığı dövrdə yazıldığı ehtimal edilir. Əlyazmadakı miniatürlərin birində şairin portreti verilmiş, altında “*Şeyx Nizaminin surəti. Rəhmətullah*” yazılmışdır [4, No-63.2013, 17]. Yəqindir ki, bu əlyazmanı Xəmsənin ilk nüsxələrindən hesab etmək olar.

Şəkil 1. Nizami Gəncəvinin portreti. XIII əsr. Xəmsə. Sankt-Peterburq

Əlyazmadakı bu portretin özü hələ XIII əsrdə Azərbaycanda insan surətinin rəsmə köçürülməsi texnikasının, Nizaminin simasının bir şeyx,

şair, filosof kimi təqdimatının yüksək sənətkarlıqla yerinə yetirilməsinin ən gözəl nümunəsidir.

Gəncə və Şirvan mütəfəkkirləri Yaxın Şərqi əsas elm və mədəniyyət mərkəzi olub, ədəbi mühitin formalaşmasında mühüm rol oynamışdılar. M.Ə.Rəsulzadə “Azərbaycan şairi Nizami” adlı əsərində yazırdı: “*Gəncə ilə Şamaxı bu dövrdə Yaxın Doğunun birər kültür mərkəzi idilər. Bilxassə, şeirin ən parlaq müməssisləri və İran ədəbiyyatında önəmli birər yer tutan ustadlar burada vücuda gələn okuldan yetişmişlər*” [5, 129].

Fəlsəfə, astronomiya və tibb elmləri sahələrində hərtərəfli biliklərə sahib olmuş Əbül-Üla Gəncəvi Şamaxıda, Şirvanşah I Mənuçöhrün (1120-1149) sarayında yaşayıb yaratmışdı. Saray alimləri, şairləri arasında kamilliyi ilə seçildiyinə görə, “məlik-əş-şüəra”, yəni “şairlərin padşahı” adını qazanmışdı [6, 48]. Sözü gedən dövrün daha bir mütəfəkkiri Fələki təxəllüsü ilə yazıb-yaratmış Cəlaləddin Məhəmməd Şirvani olmuşdur. O, qəsidələrində Şirvanşah Mənuçöhrdən ölkəsini qoruyan, onu ədalətlə idarə edən hökmdar kimi bəhs edir, əzəmət və qudrətini məhəbbətlə tərənnüm edirdi:

*O qədər səndə var ayıqlıq, diqqət.
Ki, şahin kəkliyə verməz əziyyət.
Himayətin olmuş elə bir dayaq,
Ki, şir ata bilməz ceyrana dırnaq* [6, 50]

Azərbaycanın XII əsrdə inkişafından bəhs edən daha bir şair İzzətdin Şirvani idi. İ.Şirvani də Şirvanşah III Mənuçöhrün sarayında yaşamışdır. O qəsidə və şeirlərində hakimiyyətin ədalətindən, dövlətin qudrətindən bəhs edirdi:

*And ola düşməni pamal edən hümmətinə,
And ola nizənə, ondan ki, cəhənnəm od ala* [6, 52].

XII-XIII əsrlərdə Şirvanşahlar dövləti ərazisində, eləcə də bütün Azərbaycanda şeyriyyətlə yanaşı digər sənətkarlıq sahələri – xalçaçılıq, metal işi, silahsazlıq və memarlıq inkişaf etmişdi.

Şirvanda tətbiqi-sənət. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində XII-XIII əsrlərdə Şirvanda – Bakı, Bərdə, Şabran, Şəki, Şamaxı ərazisində usta sənətkarlar tərəfindən hazırlanmış incə tətbiqi-sənət nümunələri aşkar edilmişdir. Belə əşyaların arasında metal və keramikadan hazırlanmış çıraqlar və şamdanlar, dekorativ qablar, kaşılar, zinət əşyaları, daşoyma sənəti nümunələri üstünlük təşkil edir. Tapılmış hər bir əşya bu dövrdəki intibahın, xalqın yüksək zövqünün və mədəniyyətinin nişanəsidir. Məsələn, Azərbaycan Milli Tarix Muzeyinin fondundan olan iki maraqlı şamdan burada saraylara layiq çox nəfis sənət əsərlərinin yaradılmasından xəbər verir. Bürüncdən düzəldilmiş şamdanlar Şamaxıdan, Güllüstan qalası ərazisindən aşkar edilmişdir. 47 və 48 sm hündürlüyü olan şamdanlar üçayaqlıdırlar. Oturacaqdan və boruşəkilli

hissədən ibarət olub, tökmə üsulu ilə hazırlanmışdır. Birinin həm gövdəsi, həm də boru hissəsi nəbati ornament şəklində şəbəkəli formadadır. Digər şamdanın isə aşağı hissəsində hündürlükdən asılması üçün qarmaqları vardır.

Şəkil 2. Şamdanlar. XI-XII əsrlər. Şamaxı

Şirvanşahlar Sarayı ərazisindən aşkar edilmiş nəfis saray əşyalarından biri də üzərində həcmli zoomorf fiqurlar olan bürünc çıraqdır. Bədii cəhətdən çox zəngin tərtibatlı çırağın uzunluğu 18 sm-dir. Əşyanın üzərində vəhşi heyvana hücum edən atlı, 2 öküz başı, 12 vəhşi pişik başı, 2 insan başı təsvirləri və s. kiçik detallar vardır [7, 79].

Şəkil 3. Çıraq. Şirvanşahlar Sarayı. XII əsr

Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərindəki Ermitaj muzeyində mühafizə edilən, XIII əsrə aid “Şirvan lüləyini” adlı bürünc əşya artıq yüz ildən artıqdır ki, dünya sənətsevərlərinin diqqəti mərkəzindədir. Bu unikal əşya üç fiqurlu heykəltəraşlıq kompozisiyasıdır [7, 78]. Lüləyin 1206-cı ildə şirvanlı usta Əli ibn Məhəmməd ibn Əbülqasım tərəfindən Şirvanşah I Quştəsb ibn I Fərruxzadənin (1204-1225) dövründə hazırlanmışdır. Əşyanın üzərində nəbati

ornamentlər içərisində “Bu inək, buzov və şir ədalətli və hər şeyi bilən Allahın köməkliyi ilə birdəfəyə tökülmüşdür” yazılmışdır. Bu tip zoomorf təsvirli orta əsrlərə aid lüləyinlər Mingəçevir və Ağsuda da tapılmışdır. Yuxarıda adı çəkilmiş əşyalar formasına, materialına, hazırlanma texnikasına və zəngin tərtibatına görə böyük sənətkarlıq və incə zövq tələb edirdi.

Şəkil 4. Şirvan lüləyini. XIII əsr

Şirvanda memarlıq. XII-XIII əsrlərdə Şirvanın bütün ərazisində hərə-tərəfli inkişaf vüsət almışdı. Bura memarlığın inşaat sənəti, şəhərsalma və şəhər mədəniyyəti də daxil idi. Bakı, Şamaxı, Gəncə, Naxçıvan, Dərbənd, Bərdə və digər şəhərlərdə bir-birindən gözəl memarlıq abidələri inşa edilmişdi. Onların bəzisi bu günümüzədək qalmaqdadır. XIII əsrdə monqolların Azərbaycana iki dəfə yürüş etməsinə, şəhərləri, qalaları dağıtmasına baxmayaraq torpaq da, xalq da özündə yenidən dirçəlməyə, inkişaf etməyə güc tapa bilmişdi. Naxçıvanda Əlincə qalası, Xocavənd, Xocalı, Kəlbəcər, Tovuz rayonları ərazisində XII əsrə aid alban məbədləri, Cəbrayıl rayonu ərazisində, Araz çayı üzərindəki 11 tağlı Xudafərin körpüsü, Şərur rayonu, Qarabağlar kəndində Qarabağlar Tarix-Mədəniyyət Kompleksi, Möminə Xatun türbəsi, Qazax rayonunda Sınıq-körpü və s. tikililər yüzillər boyu düşmən hücumlarına məruz qalaraq dağıdılsa da xalqın gücü sayəsində bərpa edilərək ayaqda qala bilmişdir.

XII əsrdə Şamaxı şəhəri Şirvanşahların paytaxtı və Qafqazın ən çox inkişaf etmiş şəhərlərindən biri idi. Şamaxı varlı və gözəl paytaxt şəhər kimi şöhrət tapmış, bol sərvəti, ipəyi, eləcə də alim və şairləri ilə bütün Şərqdə mühüm rol oynamışdı. Bu sərvəti, zənginliyi bu günümüzədək qismən qorunub saxlamış qalalar, türbələr, binalar sübut edir.

Mütəxəssislər tərəfindən VI-IX əsrlərə aid edilən möhtəşəm Gülüstan qalası Şamaxı şəhərinin şimal-şərqində, yerdən 200 metr hündürlükdə olan sıldırım qayanın üzərində tikilmişdir. Qala ərazisində aparılmış arxeoloji

qazıntılar nəticəsində aşkar edilmiş, nəfis tərtibatlı kaşı parçası Gülüstandakı tikilinin adi qala deyil, saray tikilisi olduğunu bir daha təsdiq edir.

Şəkil 5. Gülüstan qalasından kaşı fraqmenti. XII əsr

Şamaxı şəhərindən bir az aralıda yerləşən Buğurt qalası həm Şirvanşahların təhlükəli zamanlarda sığınacaq yeri, həm də əlçatmaz olduğuna görə dövlətin ənənəvi xəzinəsinin saxlanıldığı yer olmuşdur. Qala ərazisində bəzi divar və bürclərin, yaşayış məntəqələrinin xarabalıqları, kəhriz su xətlərinin qalıqları qalmışdır. XIII əsrdə yaşamış fars alimi Zəkəriyyə əl-Qəzvini əsərində Buğurt qalasını belə təsvir etmişdir: “Bu qalada daş təsvirlər və heykəllər var. Onlar çox qədim olduqlarından mənalari aydın deyil. Qalada hökumət evi -- dar əl-imarə var. Onun qapısında yazılmışdır: "Bu evdə on bir otaq var. Lakin buraya girən çox cəhd göstərsə, onlardan yalnız onunu görə bilər. On birincinin yerini isə heç kim bilə bilməz, çünki hökmdarın xəzinəsi oradadır” [8, 230]. Burdan da aydın olur ki, Şirvanşahlar xəzinələrini Şamaxı şəhərindən aralı, qayalar başındakı əlçatmaz Buğurt qalasında saxlayırmışlar.

Bəhs edilən dövrün ən möhtəşəm memarlıq abidələri sırasında 2000-ci ildə UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edilmiş Bakı Qala Divarları (XII əsr), Qız Qalası (e.ə.VII-VI əsrlər – eramızın XII əsri) və Şirvanşahlar Sarayı (XII-XV əsrlər) da vardır.

Qədim Bakı XII əsrdə Şirvanşahlar dövlətinin strateji əhəmiyyət daşıyan şəhərlərindən biri idi. XII əsrdə Şirvanşah III Mənuçöhr şəhərin həm qurudan, həm də dəniz tərəfdən müdafiəsinin daha da möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə, qala divarlarını bərpa etdirərək daha da möhkəmləndirmişdi. Bakı şəhəri qurudan ikiqat, dəniz tərəfdən isə tək divarla dövrələnmişdi. Divarlar dənizin içərisində davam edərək, sahilə yan alan gəmilərin təhlükəsiz dayana bilməsi üçün sakit bir körfəz yaradırdı. Qala divarlarının hündürlüyü 10-16 m arasında dəyişirdi. Divar boyunca, qalanın altı ilə

çəkilməmiş yeraltı yollar əsrlər boyunca şəhərin və əhalisinin düşməyə qarşı müdafiəsində mühüm rol oynamışdır. 8 mərtəbəsi, 31 metr hündürlüyü, divarlarının qalınlığı isə 4-5 metr olan Qız Qalasının da Bakı qala divarları ilə eyni dövrdə inşa edildiyinə görə şəhərin ümumi müdafiə sistemində xidmət edən istehkam tipli qüllə olduğu ehtimal edilir. Qız Qalası antik dövrə aid olsa da, gövdəsindəki kufi xətti ilə yazılmış “Qubbe-ye Məsud ibn Davud” kitabəsinə görə, onun üst hissəsi XII əsrdə ucaldılmışdır.

Şirvanşahlar Sarayının inşası XII əsrdə başlanmışdır, XIV--XV əsrlərdə isə, Şirvanşah I İbrahim, I Xəlilullah və I Fərrux Yəsarın dövrlərində ərazisi daha da genişləndirilmişdi. Saray kompleksi ikimərtəbəli Yaşayış binasından, Divanxanadan, XV əsr saray alimi Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsindən, Key Qubad Məscidinin qalıqlarından, Murad darvazasından, Şirvanşahların Ailə türbəsindən, Şah Məscidindən, saray hamamından ibarətdir. Arxeoloji qazıntılar zamanı saray ərazisindən ən çox göy və firuzəyi rəhglə işlənmiş, bəzəkli və sayə kaşı fraqmentləri aşkar edilmişdir. Saray hamamındakı yuyunma hücrələrinin birində döşəmə və divarlardakı kaşı üzləmələr hələ də qalmaqdadır.

Şəkil 6. Şirvanşahlar Sarayından kaşı nümunələri

Orta əsrlərdə Abşeronun müdafiə sisteminin təmini üçün sahilboyunca yerləşmiş bütün kəndlərdə müdafiə qalaları, qəsrlər inşa edilmişdir. Bunu XVI əsrdə Xəzər dənizi ilə səyahətdə olmuş ingilis səyyahları da öz gündəliklərində qeyd etmişdilər. Abşeronun zəngin memarlıq abidələrindən biri XII-XIV əsrlərdə inşa edilmiş Ramana qalasıdır. Əzəmətli həyətin mərkəzində dördbucaqlı formada qüllə yerləşir. Qala dördmərtəbəli olub, 15 metr hündürlüklü qala divarları ilə əhatə olunmuşdur. İnşaat texnikasına və plan quruluşuna görə, sal qayanın üzərində tikilmiş qalanın inşa tarixi XII-XIV əsrlərə aid edilir. Qala-qəsir Bakı şəhərinin müdafiə sistemində vaxtilə mühüm rol oynamış, müdafiə baxımından çox əlverişli olmuşdur.

Nəticə. XII-XIV əsrlərdə Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş mədəniyyət artaraq, genişlənərək, daha da təkmilləşərək bu günümüzədək qoru-

nub saxlanılmış, dünyanın hər yerində bu incəsənətdən, şeiriyyatdan, fəlsəfədən, miniatürlərdən ilhamlanan bir mədəniyyət formalaşmağa başlamışdır. Məqalədən belə nəticəyə gəlmək olur ki, XII-XIII əsrlərdə yurdumuzun hər-tərəfli intibahı dövründə yaranmış əsərlər bu gün də gündəmdədir. Bu sənət nümunələrinin vasitəsi ilə dövrün tarixi, mədəniyyəti, elmi və fəlsəfi fikri, eləcə də gündəlik həyatı haqqında məlumat almaq olur. Əsrlər öncə torpağın təsiri, bu torpaqda yaşayan xalqın ağı, zəkası, zövqü ilə formalaşmış elm və mədəniyyət zaman keçdikcə dünya xalqlarının elm və mədəniyyətinin formalaşmasına, inkişafına da təsir etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Mehrəliyev.E. Şirvan Elmlər Akademiyası. - Bakı: Çarşıoğlu, 2000. – 72 s.
2. Şirvani Xaqani. Seçilmiş əsərləri. - Bakı: Lider Nəşriyyat, 2004. - 672 s.
3. Gəncəvi Nizami. Leyli və Məcnun. - Bakı: Lider Nəşriyyat, 2004. - 288 s.
4. Фарзалиев Акиф. Рукопись «Хамсы» Низами Гянджеви XIII века с уникальным портретом поэта. “İrs” jurnalı. No-63.2013. <https://irs-az.com/new/pdf/201307/1373024390233947292.pdf>
5. Yaqublu N. Nizami Gəncəvi. Unudulmuş nəşrlər. - Bakı: TEAS Press Nəşriyyat evi, 2021.- 564 s.
6. Müxtəsər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I cild. M.Arif və H.Hüseynovun redaktəsi ilə. - Bakı: EAAzF, 1943.- 290 s.
7. Əfəndiyev R. Azərbaycan incəsənəti. - Bakı: Şərq-Qərb, 2007, - 397 s.
8. Aşurbəyli S. Şirvanşahlar dövləti. - Bakı: Azərnəşr, 1997,- 408 s.

НАУКА, КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО НА ТЕРРИТОРИИ ГОСУДАРСТВА ШИРВАНШАХОВ В XII-XIII ВЕКАХ

Саадат Дж. АЛЕКПЕРОВА

РЕЗЮМЕ

XII–XIII века считаются «золотым веком» в истории Азербайджана — периодом расцвета государственности, архитектуры, литературы и искусства. В данной статье рассматривается развитие архитектуры, науки и культуры на территории государства Ширваншахов, существовавшего в этот выдающийся исторический период. Особое внимание уделяется анализу результатов последних исследований памятников мирового, республиканского и местного значения, расположенных в Шемахе, на Абшеронском полуострове, а также на территории Государственного историко-архитектурного заповедника «Ичеришехер». Исследуются материальные и культурные артефакты, рукописи и иные памятники, связанные с этим наследием, включая те, что находятся за пределами Азербайджана.

Ключевые слова: Государство Ширваншахов, библиотека, архитектура, наука, прикладное-искусство

SCIENCE, CULTURE AND ART IN THE TERRITORY OF SHIRVANSHAHS' STATE IN THE XII-XIII CENTURIES

Saadat J. ALAKBAROVA

SUMMARY

The 12th–13th centuries are considered the golden age in the history of Azerbaijan — a period marked by the flourishing of architecture, literature, art, and statehood. This article explores the development of architecture, science, culture, and art within the Shirvanshah state, which was already well established during this remarkable era. It presents the findings of recent research on monuments of global, national, and local significance, as well as material and cultural artifacts — including manuscripts — found throughout Azerbaijan. Particular attention is given to heritage sites located in Shamakhi, on the Absheron Peninsula, and within the territory of the Icherisheher State Historical and Architectural Reserve.

Keywords: Shirvanshah state, library, architecture, science, applied arts